

ADRIANNA SENIÓW

Uniwersytet Szczeciński, Wydział Filologiczny
Szczecin

adrianna.seniow@usz.edu.pl

ORCID: 0000-0003-0952-3759

O konstrukcjach typu *anoreksja*, *anorektyk*, *anorektyczka* we współczesnej polszczyźnie

Słowa kluczowe

polszczyzna współczesna, słotwórstwo, nazwy zaburzeń

Keywords

contemporary Polish language, word formation, names of disorders

Intensywne zmiany w najnowszej polszczyźnie, szczególnie w jej warstwie leksykalnej, są odzwierciedleniem zjawisk zachodzących we współczesnym świecie. Temat ten podejmuje wielu językoznawców, podkreślając, że wpływ na polszczyznę mają wydarzenia ze sfery polityki, ekonomii czy kultury¹. W niniejszym artykule omówię korelację między

¹ Por. m.in.: Krystyna Data, „Wpływ komunikacji sieciowej na współczesną polszczyznę”, w: *Tekst (w) sieci. Tekst. Język. Gatunki*, red. Danuta Ulicka (Warszawa: Wydawnictwa Naukowe i Profesjonalne, 2009), 131–138; Stanisław Gajda, „Język polski wobec tendencji rozwojowych współczesnego świata”, w: *Język polski jako narzędzie komunikacji we współczesnym świecie*, red. Jan Mazur, Małgorzata Rzeszutko-Iwan (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2007), 13–20; Agnieszka Niekrewicz, Bogdan Walczak, Jowita Żurawska-Chaszczewska, red., *Komunikacja w technicyzowanym świecie. Wpływ postępu technicznego na język i literaturę* (Gorzów Wielkopolski: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, 2014); Jolanta Maćkiewicz, „Wyrazy międzynarodowe (internacjonalizmy) we współczesnym języku polskim”, w: *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2001), 555–562; Irena Kamińska-Szmaj, Tomasz Piekot, Marcin Poprawa, red., *Oblicza komunikacji. Tabloidyżacja języka i kultury* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2010); Kazimierz Ożóg, „Nowe czasy, nowy język polski”, *Kwartalnik Edukacyjny* 4 (2007), 51, 5–12; Anna

rzeczywistością pozajęzykową a językiem na przykładzie dwunastu obecnych w najnowszej polszczyźnie rzeczowników: *alkoreksja*, *anoreksja*, *bigoreksja*, *brideoreksja*, *ciężoreksja*, *drunkoreksja*, *manoreksja*, *ortoreksja*, *permareksja*, *pregoreksja*, *tanoreksja*, *vigoreksja*² oraz powstałych od nich derywatów. Wymienione leksemy nazywają różnego typu zaburzenia psychiczne i wiążą się z dominującym współcześnie modelem życia, na który składa się m.in. dążenie do doskonałości w wielu obszarach funkcjonowania człowieka, nadmierna samokontrola własnych zachowań, wysokie wymagania wobec siebie i przekonanie o konieczności sprostania im. Odzwierciedleniem tych tendencji społecznych w języku jest szereg nowych, obecnych w polszczyźnie od niedawna, nazw zaburzeń określających te zjawiska.

Celem tego artykułu jest omówienie etymologii analizowanych wyrazów oraz wskazanie ich potencjału derywacyjnego wraz z omówieniem mechanizmów tworzenia derywatów, dla których stanowią podstawę. Źródłem ekscerpcji materiału jest portal Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego. Najnowsze Słownictwo Polskie redagowany przez Mirosława Bańkę, Macieja Czeszewskiego i Jana Burzyńskiego³. Do zbadania sprawności funkcjonalnej omawianych wyrazów wykorzystałam również wyszukiwarkę korpusową PELCRA dla Narodowego Korpusu Języka Polskiego⁴.

Spośród badanych wyrazów w literaturze medycznej oraz psychologicznej szczegółowo scharakteryzowano jedynie zaburzenia jedzenia, czyli *anoreksję* i *ortoreksję*, które funkcjonują na łonie tych nauk jako terminy specjalistyczne. Leksemy te są jednak obecne również w szerszym obiegu społecznym, w szczególności w tekstach popularnonaukowych czy też poradnikowych. Z obserwacji współczesnej polszczyzny ogólnej wynika, że dały one początek całej serii jednostek nazywających nazwy zaburzeń oraz osoby nimi dotknięte⁵, które utworzone zostały za pomocą słowotwórczej analogii. Większość nowych

Pięcińska, „Nowe zjawiska w polskiej rzeczywistości widziane przez pryzmat języka: grill, pager, notebook”, *Poradnik Językowy* 1 (2001), 71–78; Halina Satkiewicz, „Zmiany w zasobie leksykalnym najnowszej polszczyzny”, w: *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, red. Elżbieta Wrocławska (Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 1994), 143–147; Elżbieta Sękowska, „Wpływ języka angielskiego na słownictwo polszczyzny ogólnej”, *Poradnik Językowy* 5 (2007): 44–53; Teresa Smółkowa, „Nowe słownictwo polskie”, w: *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2001), 397–404; Magdalena Trysińska, *Jak politycy komunikują się ze swoimi wyborcami? Analiza języka polityków na przykładzie rozmów prowadzonych w telewizji polskiej oraz internecie* (Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 2004) i wiele innych.

² Omówienie struktury rzeczowników *anoreksja*, *bigoreksja*, *ortoreksja* i *tanoreksja* oraz utworzonych od nich derywatów znajduje się w książce Adrianny Seniów, *Słownictwo psychologiczne we współczesnej polszczyźnie ogólnej* (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2017). Nie poświęcono tam jednak uwagi szczegółowemu omówieniu ich funkcjonowania w różnego typu tekstach współczesnych, podstawę materiału stanowiły bowiem źródła leksykograficzne.

³ Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego, dostęp 20.09.2017, <http://nowewyrazy.uw.edu.pl> (dalej: OJUW).

⁴ Narodowy Korpus Języka Polskiego, dostęp 15.10.2017, nkjp.uni.lodz.pl (dalej: NKJP).

⁵ Wszystkie wyrazy wraz z definicjami i poświadczeniami cytatowymi zostały odnotowane na portalu Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego. Najnowsze Słownictwo Polskie, redagowanym

leksemów nie ma statusu terminów, występują najczęściej w tekstach prasowych, podejmujących problematykę zdrowotną, zwykle publikowanych w Internecie.

Struktura nazw zaburzeń i nazw osób chorych

Wszystkie badane wyrazy zawierają grecki człon *-reksja* (gr. *óreksis* ‘pożądanie, apetyt’)⁶. Dwa z nich są połączeniem członów greckich, pozostałe zaś mają strukturę hybrydalną.

Do greckich zapożyczeń złożonych zaliczają się:

- **anoreksja** <gr. *an-* ‘nie, bez’ + gr. *óreksis* ‘pożądanie, apetyt’> ‘zaburzenia odżywiania cechujące się silnym lękiem przed otyłością, nieprawidłowości w percepcji obrazu własnego ciała, odmową utrzymania minimalnej wagi ciała, u kobiet – zanikiem miesiączki’⁷;
- **ortoreksja** <gr. *orthós* ‘prosty’ + gr. *óreksis* ‘pożądanie, apetyt’> ‘przywiązywanie nadmiernej wagi do tak zwanego zdrowego odżywiania się’⁸.

Ugruntowaną pozycję tych jednostek jako terminów specjalistycznych potwierdza ich obecność w klasyfikacji chorób i zaburzeń psychicznych Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego DSM IV i DSM V⁹ oraz w licznych publikacjach naukowych z zakresu medycyny i psychologii¹⁰. Funkcjonują one jako leksykalne komponenty stylu naukowego, spełniają wymóg precyzji i jednoznaczności. Ze względu na to jednak, że nazywają zjawiska stosunkowo powszechne, stanowiące istotny problem społeczny, dość szybko rozszerzyła się ich sprawność funkcjonalna. Szczególnie widać to na przykładzie leksemu *anoreksja*, z danych zgromadzonych dla wyszukiwarki korpusowej PELCRA dla Narodowego

przez Mirosława Bańkę, Macieja Czeszewskiego i Jana Burzyńskiego, <http://nowewyrazy.uw.edu.pl>. O funkcjonowaniu w polszczyźnie wyrazów z członem *-reksja* świadczy m.in. artykuł w popularnonaukowym czasopiśmie psychologicznym, por. Monika Bąk-Sosnowska, „Jej wysokość reksja”, *Charaktery* 12 (2010): 82–86.

⁶ Mirosław Bańko, red., *Wielki słownik wyrazów obcych* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005), 72 (dalej: WSWO).

⁷ Władysława Pilecka, „Anoreksja”, w: *Słownik psychologiczny*, red. Jerzy Siuta (Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, 2009), 27–28.

⁸ Monika Bąk-Sosnowska, „Zaburzenia odżywiania towarzyszące otyłości”, *Forum Zaburzeń Metabolicznych* 1 (2010), 2, 93.

⁹ Tamże.

¹⁰ Por. m.in. Ewa Bator i in., „Anoreksja – przyczyny, przebieg, leczenie”, *Nowiny Lekarskie* 80 (3) (2011), 184–191; Daniel Bąk, „Zaburzenia odżywiania się u mężczyzn”, *Psychiatria Polska* 42 (2) (2008), 167–178; Piotr Eder i in., „Czy i jak można zapobiegać zaburzeniom odżywiania wśród młodzieży – słów kilka o akcji informacyjnej dotyczącej anoreksji i bulimii organizowanej przez poznański oddział IFMSA – POLAND”, *Nowiny Lekarskie* 6 (2007), 3, 242–245; Beata Hoffman, „Ortoreksja – choroba czy styl życia”, *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze* 3 (2014): 29–36; Radosław Tomalski, „Trauma i dysocjacja w zaburzeniach jedzenia”, *Psychoterapia* 2 (2007), 141, 17–27; Anna Sarol-Kulka, Zenon Kulka, „Obraz własnego ciała a seksualność kobiet z zaburzeniami odżywiania się”, *Postępy Psychiatrii i Neurologii* 14 (2005), 2, 115–122 i wiele innych.

Korpusu Języka Polskiego wynika bowiem, że został on poświadczony w 260 cytatach i notowany jest w polszczyźnie od 1995 roku¹¹. *Anoreksja* funkcjonuje w szerokim obiegu, szczególnie w testach publicystycznych i publikacjach poradnikowych o charakterze popularnonaukowym. Znacznie rzadziej w polszczyźnie ogólnej występuje *ortoreksja* (7×), co być może wiąże się z tym, że po raz pierwszy została poświadczona w polszczyźnie dopiero w 2004 roku.

Wśród omawianych w tym artykule wyrazów większość jednak stanowią jednostki, które do polszczyzny przeszły za pośrednictwem języka angielskiego, gdzie funkcjonują jako struktury hybrydalne (połączenie członów angielskich i greckich), a na gruncie angielszczyzny zostały utworzone na zasadzie analogii do leksemu *anorexia*. Są to:

- **bigoreksja** <ang. *bigorexia*, od ang. *big* ‘duży, wielki’ + gr. *óreksis* ‘pożądanie, apetyt’> ‘u mężczyzn: zaburzenie psychiczne polegające na dążeniu za wszelką cenę, do osiągnięcia jak największej masy mięśniowej’¹²;
- **brideoreksja** <ang. *brideorexia*, od ang. *bride* ‘panna młoda’ + gr. *óreksis* ‘pożądanie, apetyt’> ‘zaburzenie odżywiania polegające na obsesyjnym odchudzaniu się przed ślubem, dotyczące pannę młodą’¹³;
- **drunkoreksja** <ang. *drunkorexia*, ang. *drunk* ‘pijany’ + gr. *óreksis* ‘pożądanie, apetyt’> ‘anoreksja połączona z alkoholizmem, polegająca na częstym zastępowaniu posiłków alkoholem; alkoreksja’¹⁴;
- **manoreksja** <ang. *manorexia*, od ang. *man* ‘mężczyzna’ + (an)orexia> ‘anoreksja dotycząca mężczyzn’¹⁵;
- **permareksja** <ang. *permarexia*, od ang. *permanent* ‘stały, trwały, ciągły’ + gr. *óreksis* ‘pożądanie, apetyt’> ‘uzależnienie od bycia na diecie’¹⁶;
- **pregoreksja** <ang. *pregorexia*, ang. *pregnancy* ‘ciąża’ + gr. *óreksis* ‘pożądanie, apetyt’> ‘odmiana anoreksji dotycząca kobiet w ciąży; ciężoreksja’¹⁷;
- **tanoreksja** <ang. *tanorexia*, od ang. *tan* ‘opalać się, opalenizna’ + gr. *óreksis* ‘pożądanie, apetyt’> ‘zaburzenie psychiczne polegające na obsesyjnej potrzebie uzyskania i utrzymania silnej opalenizny, często powiązane z uzależnieniem od solarium’¹⁸;

¹¹ nkj.uni.lodz.pl.

¹² Teresa Smółkowa, red., *Słowa, słowa... Czy je znasz?* (Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN, 2013), 69.

¹³ <http://nowewyrazy.uw.edu.pl>, dostęp 24.11.2017.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

- **vigoreksja** <ang. *vigorexia*, od vigor ‘wigor, witalność’ + *orexia*, z łac. *orexis* ‘apetyt’> ‘zaburzenie psychiczne polegające na obsesyjnym dążeniu do uzyskania wysportowanej sylwetki’¹⁹.

Wymienione zapożyczenia funkcjonują w polszczyźnie od niedawna i wiążą się z rosnącym wpływem zachodnich tendencji kulturowych, obyczajowych i społecznych. Ich występowanie odnotowuje się przede wszystkim w tekstach o charakterze poradnikowym, publikowanych głównie w Internecie. Analiza poświadczeń cytatowych pozwala sformułować wniosek, że wyrazy te funkcjonują na razie w dość wąskim obiegu osób dotkniętych tymi zaburzeniami bądź szczególnie zainteresowanych/skupionych na tematyce związanej ze stylem życia i jego zewnętrznymi atrybutami. Potwierdzają to następujące przykłady²⁰:

Bigoreksja wśród mężczyzn staje się zagrożeniem podobnym do anoreksji dotyczącej kobiety (natemat.pl); Nowe uzależnienia, jak **bigoreksja**, ortoreksja, telemania, uzależnienie od komputera, uzależnienie od telefonu komórkowego, pracoholizm są w doświadczeniu uzależnionych przede wszystkim stylem życia (M. Jacyno, *Kultura indywidualizmu*, Warszawa 2007); Wiele kobiet, które poddały się restrykcyjnej diecie przed ślubem, zmagają się później np. z **brideoreksją**. (kobietamag.pl); Katarzyna cierpi na **brideoreksję**, czyli zaburzenie dotyczące przyszłe panny młode, które na swoim ślubie chcą wyglądać nieskazitelnie. (psychodietetyk.wordpress.com); Poprawa sylwetki przed ślubem to dla każdej panny młodej marzenie, a jednocześnie nie lada wyzwanie. Praktykowane przez kobiety diety oraz treningi często są zbyt restrykcyjne i ponad ich siły. Co więcej mogą one prowadzić do osłabienia układu odpornościowego, a nawet **brideoreksji** (www.sn2.eu); **Drunkoreksja** może powodować zatrucia, krwawienia w przewodzie pokarmowym, zaburzenia funkcji metabolicznych, a nawet udar mózgu (naskraj.info); Celem chorych na **manoreksję** jest nie tylko odpowiednia niska waga, ale często również wyrzeźbiona muskulatura (facet.wp.pl); Niedobory białkowo-kaloryczne stwierdzane w przypadkach **manoreksji** prowadzą do zaburzeń hormonalnych, np. obniżenia stężenia testosteronu i gonadotropin. Konsekwencją tego może być trwała bezpłodność (www.centrumzaburzenodzywiania.pl); W poszczególnych przypadkach występują różne przyczyny **permareksji**, jednak większość z nich ma swoje źródło w dzieciństwie (www.narkotyki.pl); Przypuszcza się, że na **pregoreksję** są narażone kobiety z niskim poczuciem własnej wartości (www.poradnikzdrowie.l); O problemie związanym z **tanoreksją** może świadczyć to, że Komisja Europejska zamierza wprowadzić nowe regulacje Unii Europejskiej, które nie zezwalałyby osobom poniżej 18 roku życia na korzystanie z łóżek opalających (www.bielsko-biala.pl); Uważaj, być może cierpisz na jedno ze schorzeń pokrewnych anoreksji – ortoreksję, permareksję, **vigoreksję** albo megareksję (www.papilot.pl).

¹⁹ Tamże.

²⁰ Wszystkie cytaty pochodzą ze strony OJUW, <http://nowewyrazy.uw.edu.pl>.

Poza zapożyczeniami z języka angielskiego w zebranych materiale znalazły się jednostki hybrydalne, które są połączeniem członu polskiego (bądź wyrazu utrwalonego, funkcjonującego w polszczyźnie od dawna) z greckim członem *óreksis*:

- **alkoreksja** <*alko-* od *alkohol* + gr. *óreksis* ‘apetyt’; utworzone na wzór *anoreksja* ‘anoreksja’> ‘anoreksja połączona z alkoholizmem, polegająca na częstym zastępowaniu posiłków alkoholem, drunoreksja’²¹;
- **ciążoreksja** <*ciąża* + gr. *óreksis* ‘pożądanie, apetyt’> ‘odmiana anoreksji dotycząca kobiet w ciąży; pregoreksja’²².

Tego rodzaju formacje powstały na gruncie języka polskiego w wyniku tłumaczenia zapożyczeń angielskich. Redaktorzy OJUW jako ich synonimy podają *drunkoreksję* i *pregoreksję* i ilustrują następującymi przykładami użycia:

Co jest motywem przewodnim alkoreksji? Utrzymanie szczupłej sylwetki, szybsze oczyszczenie organizmu oraz zaoszczędzenie pieniędzy (glob2lo.cba.pl); *Walczyła z alkoreksją kilka lat – były wzloty i upadki, powroty i odejścia... Teraz jest silna – nie pije i odżywia się prawidłowo* (psychologiazycia.com); *Na ciężoreksję są narażone nie tylko te kobiety, które w przeszłości cierpiały na zaburzenia odżywiania, lecz także te, które nigdy nie miały problemów psychicznych z jedzeniem* (www.poradnikzdrowie.pl); *Wpływ na ciężoreksję mają także nieprawidłowe relacje z partnerem, dla którego najważniejszą cechą kobiety jest jej atrakcyjność fizyczna.* (www.mowimyjak.pl).

Obecny status wszystkich omawianych wyrazów we współczesnym języku polskim, stopień ich przyswojenia oraz zasięg przedstawia tabela 1, w której zestawiono trzy reprezentatywne źródła najnowszej polszczyzny:

Tabela 1. Stopień przyswojenia wyrazów w polszczyźnie współczesnej

Lp.	Leksem	OJUW	NKJP	TS
1.	alkoreksja	+	–	–
2.	anoreksja	–	+	–
3.	bigoreksja	+	+	+
4.	brideoreksja	+	–	–
5.	ciążoreksja	+	–	–
6.	drunkoreksja	+	–	–
7.	manoreksja	+	–	–
8.	ortoreksja	+	+	+
9.	permareksja	+	+	–
10.	pregoreksja	+	–	–
11.	tanoreksja	+	+	+
12.	vigoreksja	+	–	–

²¹ Tamże, dostęp 24.11.2017.

²² Tamże.

Z tabeli 1 wynika, że niemal wszystkie słowa odnotowane zostały przez redaktorów OJUW, co potwierdza ich przynależność do najnowszego słownictwa polskiego. Wyjątek stanowi *anoreksja*, która na tle pozostałych ma status wyrazu utrwalonego w polszczyźnie, o czym świadczy zarówno największa liczba poświadczeń cytatowych pomieszczonych w korpusie, jak i rejestracja leksemu w tradycyjnych słownikach języka polskiego czy słowniku wyrazów obcych (np. USJP²³, WSWO). Cztery spośród wymienionych wyrazów rejestrowanych przez OJUW odnotowane zostały dodatkowo w innych źródłach, co dowodzi, że ich zasięg występowania się rozszerza, a status stabilizuje, są to: *bigoreksja, ortoreksja, permareksja, tanoreksja*. Jako najmniej przyswojone, a zatem najnowsze, najkrócej obecne w polszczyźnie, należy uznać te jednostki, które znalazły poświadczenie jedynie w OJUW, są to: *alkoreksja, brideoreksja, ciężoreksja, drunkoreksja, manoreksja, pregoreksja, vigo-reksja*.

Mechanizm tworzenia derywatów

Interesujące z perspektywy językoznawczej jest dość szybkie tempo pojawienia się w polszczyźnie form derywowanych od omawianych wyżej leksemów, tj. nazw osób cierpiących na różne zaburzenia psychiczne. Mają one obecnie status neologizmów i na tym etapie badań nie można przewidzieć, jakie będą ich losy w przyszłości, bowiem, podobnie jak w przypadku wszystkich neologizmów, albo z czasem nastąpi ich stabilizacja, albo wyjdą z obiegu językowego²⁴. Na zasadzie słowotwórczej analogii w najnowszej polszczyźnie funkcjonują zatem formy utworzone w obrębie polskiego systemu słowotwórczego za pomocą sufiksalnych formantów *-yk* oraz *-ka*. Pierwszy z nich tworzy derywaty mutacyjne wpisane w kategorię *nazwy subiektów właściwości, czyli nosicieli cech*²⁵, a zgromadzone w niniejszym tekście przykłady potwierdzają ogólną prawidłowość, że w polszczyźnie derywuje on nazwy od podstaw obcych²⁶:

- *anorektyk* ‘osoba cierpiąca na anoreksję’,
- *bigorektyk* ‘osoba cierpiąca na bigoreksję’,
- *drunkrektyk* ‘osoba cierpiąca na drunkoreksję’,
- *manorektyk* ‘mężczyzna cierpiący na manoreksję’,
- *ortorektyk* ‘osoba obsesyjnie skupiona na zdrowym odżywianiu, cierpiąca na ortoreksję’,

²³ Stanisław Dubisz, red., *Słownik języka polskiego*, t. 1–5 (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003).

²⁴ Elżbieta Sękowska, „Neologizmy słowotwórcze we współczesnej polszczyźnie (wybrane tendencje)”, *Eslavistica Complutense* 2 (2012): 97–103.

²⁵ Renata Grzegorzczkova, Roman Laskowski, Henryk Wróbel, *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998), 440.

²⁶ Tamże.

- *permarektyk* ‘osoba uzależniona od bycia na diecie, cierpiąca na permareksję’,
- *tanorektyk* ‘osoba cierpiąca na tanoreksję’.

Za pomocą formantu *-ka* tworzone są natomiast derywaty modyfikacyjne, które uszczegółwiają zawarte w postawie znaczenie o informację na temat płci²⁷. W zebranych materiale taki mechanizm potwierdzają następujące formy nazw żeńskich:

- *alkorektyczka* ‘dziewczyna lub kobieta cierpiąca na alkoreksję’,
- *anorektyczka* ‘osoba chora na anoreksję, zaburzenia łaknienia’,
- *bigorektyczka* ‘dziewczyna lub kobieta cierpiąca na bigoreksję’,
- *brideorektyczka* ‘kobieta cierpiąca na brideoreksję’,
- *ciążorektyczka* ‘kobieta cierpiąca na ciężoreksję’,
- *ortorektyczka* ‘dziewczyna lub kobieta obsesyjnie skupiona na zdrowym odżywianiu, cierpiąca na ortoreksję’,
- *permarektyczka* ‘kobieta lub dziewczyna uzależniona od bycia na diecie, cierpiąca na permareksję’,
- *pregorektyczka* ‘kobieta cierpiąca na pregoreksję’,
- *tanorektyczka* ‘dziewczyna lub kobieta cierpiąca na tanoreksję’.

Z powyższego wynika, że w większości przykładów realizowany jest mechanizm:

nazwa choroby → nazwa nosiciela cech → nazwa żeńska

anoreksja → *anorekt-yk* → *anorektycz-ka*

Wyjątek stanowią derywaty, które, choć strukturalnie odpowiadają powyższemu schematowi, ze względów semantycznych nie realizują wszystkich jego ogniw. Dzieje się tak na przykład w przypadku nazw zaburzeń i nazw osób nimi dotkniętych dotyczących jedynie kobiet (np. *ciążoreksja* – *ciążaorektyczka*, *pregoreksja* – *pregorektyczka*) bądź zaburzeń, których nazwa sugeruje jedynie odniesienie do mężczyzn (np.: *manoreksja* – *manorektyk*), co ilustruje tabela 2.

Analiza poświadczeń cytatowych zgromadzonych w NKJP i OJUW pozwala na sformułowanie tezy, że w niektórych przypadkach pojawienie się oraz liczba użyczeń nazw męskich lub żeńskich ma ścisły związek z rzeczywistością pozajęzykową, czyli tym, że dane zaburzenia dotyka przede wszystkim kobiet bądź przede wszystkim mężczyzn. Przykładem na to, że derywat żeński był obecny w polszczyźnie wcześniej niż męski jest wyraz *anorektyczka*. Według NKJP forma ta odnotowana została w polszczyźnie już w 1996 roku i ilustrowana jest 32 przykładami użyczeń, zaś *anorektyk* występuje dopiero od 2007 roku i w NKJP poświadczają go jedynie dwa cytaty. Z zestawienia w tabeli 2 wynika, że źródła nie odnotowują derywatów od leksemu *vigoreksja*. Wiąże się to zapewne z tym, że wyraz ten obecny jest w polszczyźnie najkrócej z pozostałych, stąd jeszcze nie funkcjonują

²⁷ O takiej funkcji derywatów mutacyjnych w: tamże, 421.

w języku formy od niego pochodne, choć potencjalnie, zgodnie z regułami słowotwórczej analogii są one możliwe i można przewidywać, że wkrótce pojawiają się w języku.

Tabela 2. Zestawienie podstaw słowotwórczych i derywatów

Lp.	Wyraz podstawowy	Formant <i>-yk</i>	Formant <i>-ka</i>
1.	anoreksja	anorektyk	anorektyczka
2.	alkoreksja	–	alkorektyczka
3.	bigoreksja	bigorektyk	bigorektyczka
4.	brideoreksja	–	brideorektyczka
5.	ciążoreksja	–	ciążorektyczka
6.	drunkoreksja	drunkorektyk	–
7.	manoreksja	manorektyk	–
8.	ortoreksja	ortorektyk	ortorektyczka
9.	permareksja	permarektyk	permarektyczka
10.	pregoreksja	–	pregorektyczka
11.	tanoreksja	tanorektyk	tanorektyczka
12.	vigoreksja	–	–

Podobnie jak w przypadku analizowanych wcześniej nazw zaburzeń, nazwy osób nimi dotkniętych mają na razie dość ograniczony zasięg występowania. Pojawiają się w artykułach poradnikowych poświęconych zdrowiu bądź na forach internetowych lub portalach społecznościowych, których użytkownikami są zwykle młode kobiet. Ilustrują to poniższe cytaty:

*Wśród młodych kobiet z miesiąca na miesiąc przybywa **alkorektyczek**. Nie wyobrażają sobie one spędzenia nocy w klubie bez picia alkoholu (www.papilot.pl); Może brzmi to śmiesznie, że aż tak się przejmuję, ale dodam, że jestem **bigorektyczką i ortorektyczką**, proszę o wyrozumiałość (www.sfd.pl); Nie powiedziałabym, że jestem **brideorektyczką**, ale przed ślubem rzeczywiście czułam jakiś straszny wewnętrzny przymus, żeby zrzucić parę kilogramów (www.facebook.com); **Ciążorektyczka** często stawia sobie określone cele, np. aby przytyć w ciąży tylko kilka kilogramów albo mieścić się w spodnie sprzed ciąży (www.poradnikzdrowie.pl); **Pregorektyczki** zwykle nie chcą ujawnić swoich problemów z obawy przed ostracyzmem społecznym, również ze strony psychologów, lekarzy czy dietetyków (www.lifestyle.newseria.pl); **Znajomi sugerują mi, że jestem **drunkorektykiem**, bo prawie nic nie jem, a lubię dużo wypić (www.facebook.com); Wtedy to byleś normalny, a teraz wyglądasz jak **manorektyk** (www.facebook.com); W ciągu kilku ostatnich lat liczba manorektyków powiększyła się o ponad połowę (www.babyboom.pl); Jako **ortorektyczka**, nie pochwalam tej śmietany light ze względu na to, że to zwykła chemia, która tak na prawdę sprawia, że tyjemy zamiast chudnąć (z-trudem.blogspot.com); **Permarektyk** długo może nie dostrzegać swojego problemu, tym bardziej biorąc pod uwagę, że bardzo często doбира znajomych, dla których diety (tak jak dla niego) stanowią sens życia (www.narkotyki.pl); **Terapia dla tanorektyka** powinna***

być kompleksowa, gdyż każdy tanorektyk zaprzecza swojemu uzależnieniu (republika-kobiet.pl); *Z widzenia znam jedną tanorektyczkę. Biedna dziewczyna ma na oko 16 lat i wygląda po prostu tragicznie* (www.wegetarianie.pl).

Globalne zjawiska związane z preferowanym przez współczesną kulturę masową modelem życia, pożądanymi przez człowieka wartościami rozpowszechniają się w Polsce przede wszystkim za pośrednictwem mediów elektronicznych i znajdują odzwierciedlenie w polszczyźnie. Omawiane w niniejszym artykule wyrazy nazywające nowe zaburzenia szybko zostały przyswojone przez użytkowników języka, o czym świadczy niemal równoczesne pojawienie pochodnych od nich derywatów słowotwórczych. Można zatem mówić o występowaniu we współczesnej polszczyźnie serii nazw zaburzeń z członem *-reksja* (*tanoreksja*), utworzonych od nich derywatów mutacyjnych z formantem *-yk* (*tanorektyk*), od których powstają derywaty modyfikacyjne z sufiksem *-ka* (*tanorektyczka*). Z przeprowadzonej analizy wynika, że mechanizm ten jest produktywny i możliwe w przyszłości prowadzić do pojawienia się w polszczyźnie kolejnych, nowych leksemów realizujących ten schemat.

Bibliografia

- Bańko, Mirosław, red. *Wielki słownik wyrazów obcych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005.
- Bator, Ewa, Monika Bronkowska, Damian Ślepecki, Jadwiga Biernat. „Anoreksja – przyczyny, przebieg, leczenie”. *Nowiny Lekarskie* 80 (2011), 3: 184–191.
- Bąk, Daniel. „Zaburzenia odżywiania się u mężczyzn”. *Psychiatria Polska* 42 (2008), 2: 167–178.
- Bąk-Sosnowska, Monika. „Jej wysokość reksja”. *Charaktery* 12 (2010): 82–86.
- Bąk-Sosnowska, Monika. „Zaburzenia odżywiania towarzyszące otyłości”. *Forum Zaburzeń Metabolicznych* 1 (2010), 2: 92–99.
- Data, Krystyna. „Wpływ komunikacji sieciowej na współczesną polszczyznę”. W: *Tekst (w) sieci. Tekst. Język. Gatunki*, red. Danuta Ulicka. Warszawa: Wydawnictwa Naukowe i Profesjonalne, 2009, 131–138.
- Dubisz, Stanisław, red. *Słownik języka polskiego*. T. 1–5. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003.
- Eder, Piotr, Kamila Stawczyk, Anna Lehmann, Marta Jankowiak, Wojciech Cichy. „Czy i jak można zapobiegać zaburzeniom odżywiania wśród młodzieży – słów kilka o akcji informacyjnej dotyczącej anoreksji i bulimii organizowanej przez poznański oddział IFMSA – POLAND”. *Nowiny Lekarskie* 6 (2007), 3, 242–245.
- Hoffman, Beata. „Ortoreksja – choroba czy styl życia”. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze* 3 (2014): 29–36.
- Gajda, Stanisław. „Język polski wobec tendencji rozwojowych współczesnego świata”. W: *Język polski jako narzędzie komunikacji we współczesnym świecie*, red. Jan Mazur, Małgorzata Rzeszutko-Iwan. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2007, 13–20.
- Grzegorzczkowska, Renata, Roman Laskowski, Henryk Wróbel. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- Kamińska-Szmaj, Irena, Tomasz Piekot, Marcin Poprawa, red. *Oblicza komunikacji. Tabloidyzacja języka i kultury*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2010.

- Maćkiewicz, Jolanta. „Wyrazy międzynarodowe (internacjonalizmy) we współczesnym języku polskim”. W: *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2001, 555–562.
- Niekrewicz, Agnieszka, Bogdan Walczak, Jowita Żurawska-Chaszczewska, red. *Komunikacja w techniczonym świecie. Wpływ postępu technicznego na język i literaturę*. Gorzów Wielkopolski: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, 2014.
- Pięcińska, Anna. „Nowe zjawiska w polskiej rzeczywistości widziane przez pryzmat języka: grill, pager, notebook”. *Poradnik Językowy* 1 (2001): 71–78.
- Pilecka, Władysława. „Anoreksja”. W: *Słownik psychologiczny*, red. Jerzy Siuta. Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, 2009, 27–28.
- Sarol-Kulka, Anna, Zenon Kulka. „Obraz własnego ciała a seksualność kobiet z zaburzeniami odżywiania się”. *Postępy Psychiatrii i Neurologii* 14 (2005), 2: 115–122.
- Satkiewicz, Halina. „Zmiany w zasobie leksykalnym najnowszej polszczyzny”. W: *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, red. Elżbieta Wrocławska. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 1994, 143–147.
- Seniów, Adrianna. *Słownictwo psychologiczne we współczesnej polszczyźnie ogólnej*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2017.
- Sękowska, Elżbieta. „Neologizmy słowotwórcze we współczesnej polszczyźnie (wybrane tendencje)”. *Eslavistica Complutense* 2 (2012): 97–103.
- Sękowska, Elżbieta. „Wpływ języka angielskiego na słownictwo polszczyzny ogólnej”. *Poradnik Językowy* 5 (2007): 44–53.
- Smółkowa, Teresa. „Nowe słownictwo polskie”. W: *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2001, 397–404.
- Smółkowa, Teresa, red. *Słowa, słowa... Czy je znasz?* Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN, 2013.
- Tomalski, Radosław. „Trauma i dysocjacja w zaburzeniach jedzenia”. *Psychoterapia* 2 (2007), 141: 17–27.
- Trysińska, Magdalena. *Jak politycy komunikują się ze swoimi wyborcami? Analiza języka polityków na przykładzie rozmów prowadzonych w telewizji polskiej oraz internecie*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 2004.

Źródła internetowe

Narodowy Korpus Języka Polskiego. Dostęp 15.10.2017. <http://nkjp.uni.lodz.pl>.

Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego. Dostęp 20.09.2017. <http://nowewyrazy.uw.edu.pl>.

O konstrukcjach typu *anoreksja, anorektyk, anorektyczka* we współczesnej polszczyźnie

Streszczenie

W artykule omówiłam korelację między rzeczywistością pozajęzykową a językiem na przykładzie dwunastu obecnych w najnowszej polszczyźnie rzeczowników: *alkoreksja, anoreksja, bigoreksja, brideoreksja, ciężoreksja, drunkoreksja, manoreksja, ortoreksja, permareksja, pregoreksja, tanoreksja, vigoreksja* oraz powstałych od nich derywatów. Wymienione leksemy nazywają różnego typu zaburzenia psychiczne i wiążą się z dominującym współcześnie modelem życia, na który składa się m.in. dążenie człowieka do doskonałości w wielu obszarach społecznego funkcjonowania, nadmierną samokontrolą własnych zachowań, co z kolei staje się jedną z przyczyn występowania różnego typu chorób. Odzwierciedleniem tych zjawisk w języku jest szereg nowych, obecnych w polszczyźnie od niedawna, nazw zaburzeń określających

te zjawiska oraz nazw osób nimi dotkniętych. Z przeprowadzonej analizy wynika, że można mówić o występowaniu serii nazw zaburzeń z członem *-reksja* (*tanoreksja*), utworzonych od nich derywatów mutacyjnych z formantem *-yk* (*tanorektyk*), od których powstają derywaty modyfikacyjne z sufiksem *-ka* (*tanorektyczka*). Mechanizm ten jest produktywny i możliwe w przyszłości prowadzić do pojawienia się w polszczyźnie kolejnych, nowych leksemów realizujących ten schemat.

On the constructions such as *anoreksja*, *anorektyk*, *anorektyczka* in the present-day Polish language

Summary

The article presents a correlation between the extra-linguistic reality and the language exemplified with twelve nouns functioning in the present-day Polish language: *alkoreksja*, *anoreksja*, *bigoreksja*, *brideoreksja*, *ciążoreksja*, *drunkoreksja*, *manoreksja*, *ortoreksja*, *permareksja*, *pregoreksja*, *tanoreksja* and *vigoreksja* and their derivatives. The above mentioned lexemes refer to various psychological disorders and are connected with the model of life, dominant at the moment, in which the human being strives after perfection in many spheres of social functioning and after excessive self-control over their own behaviour, which – in turn – leads to many ailments. Those phenomena are reflected in a series of new nouns depicting such disorders and the people suffering from them. According to the analysis that has been carried out it may be claimed that there are names for psychological disorders with the suffixes *-reksja* (*tanoreksja*), created from the mutational derivatives with the formant *-yk* (*tanorektyk*), which are the basis for modificational derivatives with the suffix *-ka* (*tanorektyczka*). This mechanism is productive and in the future may lead to other new lexemes based on the same pattern.

Cytowanie

Seniów, Adrianna. „O konstrukcjach typu *anoreksja*, *anorektyk*, *anorektyczka* we współczesnej polszczyźnie”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 17 (2018): 291–302. DOI: 10.18276/sj.2018.17-18.